

KAPRONCZAY KATALIN*

Mesélő könyvdíszek – avagy az orvoslás és jelképeinek ábrázolása a 18. századi szakkönyvek miniatűr könyvdíszein

Szellemi értékeink legősibb információhordozói és -őrizői a kéziratok, nyomtatott könyvek, amelyek nem csupán tartalmukban, de küllemükben is képviselői a keletkezési idejükre jellemző ízlésvilágnak. A könyvészet, könyvtörténettel foglalkozó kutatók a tudói annak, hogy egy-egy régi könyv hányféle olyan apró, rejtőzködő elemet tartalmaz, amelyek mindegyike megjelenésének korszakára és a kiadvány témájául szolgáló tudományágra nézve informatív értékű. A tulajdonosi bejegyzéseken, a könyvben felejtett korabeli jegyzetlapokon, a kötéshez felhasznált – a könyvkötő által értéktelennek minősített – régi kézirat-, kódex- és korai nyomtatványtöredékeken túlmenően a kötéstábla díszítő elemei éppen úgy értékes adalékoknak számítanak, mint a címlap és a kolofon nyomdai emblémái, vagy a fejezetkezdő és -záró vignetták. Ez utóbbiak kezdetben csupán a könyv esztétikai értékének növelését kívánták elősegíteni, egy bizonyos időszakban azonban – mint látni fogjuk – a kiadvány témakörének megfelelő ismerethordozóvá is váltak.

A 18. századi könyv nem csak tartalmilag, de külső megjelenésében is nagy változáson ment át. Divatba jött a kis „kézikönyv” nagyságú – nyolcad-, vagy tizenhatodrészes –, valóban mindennapos használatra való, könnyedén forgatható könyv, amely tulajdonság nem csupán a szórakoztató, vagy népszerű ismeretterjesztő olvasmányok, de a tudományos szakkönyvek esetében is fontos. A küllem változásának oka a kényelmesebb használhatóságon kívül még a nyomdai eljárások fejlődésében és az igényesebb kiadványok díszítésére, illusztrálására használt rézkarc-technika rendkívül népszerűvé válásában keresendő. Bár a rézmetszet – mint eljárás – ismert volt már a 16–17. században is, de fénykorát egyértelműen a 18. századi könyvművészetben érte el, és ezzel párhuzamosan önálló képzőművészeti ággá alakult. A technika adta lehetőségek, amelyek nyomán a rendkívüli finomságú, árnyalt ábrázolásmód vált valóra, megihlették a jó nevű művészeket is, akik a legkülönfélébb műfajú kiadványokhoz örömmel készítették illusztrációikat, a szépirodalmi alkotásokhoz és a tudományos munkákhoz egyaránt.

A fametszet rövid időre háttérbe szorult, mert a régi technika csak kevésbé finom minőség elkészítését tette lehetővé, ezért jobbra csak az olcsóbb tömegkiadványokban használták. Hamarosan azonban újdonságként terjedt el az ún. tónusos fametszet, amely a rézmetszet árnyalt légieségét megközelítő ábrázolást eredményezett, ezáltal az olcsóbb kiadványokat is mutatóssá lehetett tenni.

* Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár, 1023 Budapest, Török u.12.

A 18. század első fele, a barokk virágkora a könyvművészetben a pompázatos küllemű, sok rézmetszettel, aprólékos gonddal – nem ritkán túlzásokba is esve – kicicomázott kiadványok ideje, amely a korabeli írásművek dagályos stílusának szükségszerű velejárója volt.

Azután franciaországi szülőhazájának határait átlépve meghódította Európát a rokokó. Az életformává emelt élvezet, a játékos galantéria, a könnyedség nem csupán a szalonok világát, de a művészetek valamennyi területét is villámgyorsan bűvöletbe ejtette, beleértve a könyvművészetet is. A könyvek lapjairól eltűntek a súlyos mondanivalójú kompozíciók, a diadalívek, a nehezen megfejtethető allegóriák, a hősök, uralkodók és hajdanvolt próféták portréi, a szinte követhetetlen hosszúságú, szóvirágokkal teletűzdelt szövegek. A leheletfinomságú rézmetszetek segítségével virágfüzerek, lepkék, delfinek, kagylók, gráciák, cupidók, szárnyas amorettek és dundi puttók sokasága tölti be a kicsi, kecses formátumú könyvek lapjait.

A rokokó új díszítő motívumokat alakított ki: a jellegzetes kagylódísz (rocaille), amely a rokokó név eredete, a vignettát (tulajdonképpen jelentése szőlőinda), amely eredetileg a végtelenségig variálható cirádafolyam, de végül finom, miniatűr képecskévé válik. Két változata van: a fejezetek elején futó virágfüzér (fleuron) és a fejezetzáró lámpaalj (cul de lampe), amely elemek további átalakuláson mentek át, változatos díszítő motívumokat formálva.

Ezekkel a díszítő elemekkel tették vonzóvá nem csak a kalandregények, pásztoridillek, az ún. gáláns irodalom, a mesék és költemények lapjait, de ez a kecses, behízelt küllem teret nyert az ókori és későbbi klasszikusok új kiadásaiban, a felvilágosodás szerzőinek köteteiben, sőt mint látni fogjuk, a tudományos irodalom kiadványaiban is.

A könyvtörténeti feldolgozások úgy tartják, hogy a rokokó könyvdíszek csupán az öncélú külsínyt szolgálták, ennek azonban cáfolata az a sok-sok miniatűr, amely a könyv tartalmára utaló, azzal harmonizáló képi információt tartalmaz, bár kétségtelenül idilli, könnyed megfogalmazásban.

A stilizált levél- és virágornamentikáról már szoltunk, de meg kell említeni a rokokó kedvenceit, a pufók puttókat is. A néhány négyzetcentiméter nagyságú képecskéket benépesítő hancúrozó angyaloknak kezdetben valóban csak hangulatteremtő szerepük volt: ők tartották a virágfüzereket, uralkodók és egyházi személyiségek feje fölé a koronát, püspöki fejéket, a tudósok homlokát ékesítő babérkoszorút. Később azonban ez a gondtalan „*l'art pour l'art*” játszadozás háttérbe szorult és a könyv témájának megfelelő feladatot kaptak a puttók: könyvtárak könyveit rendezgetik, fóliánsoktól roskadó íróasztalnál róják a kézirat sorait, a különféle tudományágak rekvizitumai segítségével gyarapítják tudásukat, vagy – mint esetünkben – a gyógyítás különféle nemeit gyakorolják.

Ezek a könyvjegyek, címkék nem tekinthetők a tudományos kiadványokban megszokott, hagyományos illusztrációnak, informatív értékük azonban mégsem hanyagolható el.

A bemutatásra kerülő miniatűrök 1760-tól az 1790-es évek végéig terjedő mintegy negyven éves időszakban készültek Németországban, Svájcban, Olaszországban és a legtöbb Bécsben.

Egy részüket a címlapon találjuk, általában a cím és a megjelenési adatok között helyezkednek el, már itt felhíva a figyelmet, hogy orvosi munkáról van szó.

Szívesen alkalmazták a címlapon a két ókori mester, **Galenus** és **Hippokratész** portréját. A lipcsei Barth kiadónál megjelent orvosi kézikönyv (Fasciculus – Taschenbuch für angehende praktische Ärzte, Leipzig, Barth, 1798) címlapján Aszklépiosz, jobbában a kígyós bottal, bal kezével babérkoszorút tart egy Hippokratész emlékmű portréja fölé (1. ábra).

Szépséges Hügieiák és tiszteletreméltó küllemű Aszklépiosz ábrázolások rendkívül sok változatával találkozunk a címlapokon, természetesen az elmaradhatatlan kígyók társaságában (2–3. ábra).

A kígyó motívum legkülönbözőbb feldolgozásai közül idézünk kettőt (4–5. ábra).

A bécsi Trattner és a prágai Calve egyaránt nyitott könyvre helyezte a botra tekeredő kígyót.

Szintén címlapon található az a mozgalmas jelenet, amely tömörítve tartalmazza a legkedveltebb motívumokat: a kép középpontjában Hügieia a kígyós bottal, beteget ápoló és anatómiai tanulmányokat folytató puttók, orvosi műszerek láthatók a kis képen (6. ábra). (Bécsben, Friedrich

Bernhard nyomdájában jelent meg **Percival Pott** művének: „*Abhandlung von der Mastdarmfistel*” német fordítása 1768-ban.)

Fejezetzáró díszként szerepelt a 7. ábrán látható, esztétikusan összeállított műszercsoport.

A bemutatandó miniatűrök következő csoportja „*a dolgozó puttók*” ábrázolásának különböző formáit hivatott illusztrálni.

Íróasztal mellett jegyzetelő puttó, a háttérben könyvekkel megrakott könyvvállvány, a könyvekből még a földre is jutott néhány (8. ábra).

A milánói Maggiore nyomdából került ki 1780-ban **Giovanni Alessandro Brambilla**: „*Storia delle scoperte fisico-medico-anatomico-chirurgiche fatte dagli uomini illustri italiani*” c. orvostörténeti munkája (9. ábra). Az egyes fejezetek elején található orvosportré kompozíciók közül látjuk az egyiket, amelyen **Niccolo Massa** arcképe mellett két puttót ábrázolt a metsző, az egyik hatalmas könyveket lapozgat, a háta mögött álló pedig a kígyós botot tartja kezében.

Fejezet élén található – ugyanennek a kiadványnak a második kötetében – a 10. ábrán látható, dúsan díszített, minden részletében életörömet sugárzó kis puttó, aki az orvoslást idézendő, tekergő kígyókat tart kezeiben.

Fejezet elején lévő képecske a következő is (11. ábra): babérkoszúval fején jegyzeteit tanulmányozza egy fa alatt ülő puttó, mellette a földön nyitott könyv, a botra tekeredő kígyó, és sebészeti szikék.

A bécsi Trattner nyomdából került ki az a könyv (Lettre de Mons. Pallucci... sur la cure de la pierre. Vienne, 1764.) amelynek címlapján az angyalka egyik kezében a botra tekerődő kígyót, a másikban pedig egy sebészeti szikét tart (12. ábra).

Lausanne-ban, a Bousquet nyomda kiadásában, 1758-ban került az érdeklődők kezébe **Albrecht Haller**: „*Elementa physiologiae corporis humani*” c. munkája, amelynek címlapján az anatómia rejtelseit kutatja a két puttó, felboncolt állattetem és szív, valamint a művelethez szükséges eszközök társaságában (13. ábra).

A bécsi Rudolph Gräffer nyomdájából több, mozgalmas címlap-vignettával ellátott kötetet tudunk bemutatni. Valamennyi egy szerzőtől – **Joseph Jacob Plenck** – származó mű, talán személyes kapcsolat fűzte össze a kiadót és a neves orvos-szerzőt.

1780-ban adták ki Joseph Jacob Plenck: „*Materia chirurgica*” c. munkáját, a címlap miniatűrje ennek megfelelően gyógynövényekből gyógyszer előállító puttókat ábrázol, lepárló lombikok és a földre hanyagul lehajított műszer társaságában (16. ábra).

Ugyanebben az évben – 1780-ban Plencknek egy másik munkája is kinyomtatásra került („*Lehrsätze der praktischen Wundarzneywissenschaft*”), amelynek címlapján sebkezelési jelenetet látunk (15. ábra).

1786-ban nyomtatták ki Joseph Jacob Plenck: „*Anfangsgründe der Geburtshilfe*” c. könyvét, a címlapkép természetesen szülészeti műszerekkel foglalatосkodó puttókat ábrázol (16. ábra).

Az emberi bonctan tudományába vezet be Plenck 1788-ban kiadott „*Zergliederungskunst des menschlichen Leibes...*” c. könyve. A címlapon elhelyezett miniatűr ennek megfelelően emberi tetemet boncoló puttót ábrázol, a földön nyitott anatómiai könyv és néhány emberi csont látható (17. ábra).

Az első európai orvosi hetilap volt a **Johann August Unzer** által Németországban szerkesztett és kinyomtatott „*Der Arzt*” című lap, amelynek minden kötete címlap miniatűrrel lett díszítve. Ezek közül az egyik mozgalmas betegápolási jelenetet ábrázol, az előtérben lepárló edényben készül a gyógyszer, az ágyban fekvő beteg puttót az ápoló, sürgő-forgó puttók sokasága veszi körül (18. ábra).

A következő jellemzőnek mondható illusztráció-csoport, amelyen Hügíeia társaságában, az ő felügyelete alatt, tanítását hallgatva láthatók a puttók.

Az imént említett *Der Arzt* c. lap első kötetének címlapján a felhőkön trónoló Hügíeia orvosi könyvet tart kezében, a puttók szintén könyvet tanulmányoznak, vagy éppenséggel az orvosi műszerek használatával ismerkednek (19. ábra).

Az 1769-es, 5. kötet címlapján az ólálkodó halál elől a megrémült angyalkák Hügíeia védelmét keresve, szoknyája redői mögé menekülnek, csak egy bátor puttó akad, aki a kaszás elleni

küzdelemnek meglehetősen furcsa formáját választva egy beöntő fecskendőből vizet zúdít a veszélyes ellenfélre (20. ábra).

Érdekes hasonlóság állapítható meg a következő két címlap-miniatűr között, bár különböző kiadási hely más-más nyomdájában készültek.

Milánóban, 1769-ben Giuseppe Galeazzi királyi nyomdász adta ki **Giovanni-Alessandro Brambilla**: „*Riflessioni fisico-medico chirurgiche*” c. kötetét. A metszet közepén ül az egyik kezében könyvet, a másikban pedig jellegzetes, kezét formázó mutató-pálcát tartó Hügieia, előtte tanítványai, a kis puttók. Az egyik csontvázon tanulmányozza az anatómiát, a másik jegyzeteket készít az istennő lábainál ülve, a harmadik pedig kezében a kígyós bottal hallgatja a tanítást, az előtérben néhány gúlába rakott műszert is lerajzolt a metsző (21. ábra).

A másik miniatűr egy már korábban említett bécsi nyomda, Rudolph Gräffer számára részére készítette a metsző (22. ábra). Azonos pózban ül a középpontban Hügieia, megtaláljuk a csontvázat tanulmányozó angyalkát is, itt azonban a csontváz is kicsi méretű. A Hügieia lábánál kuporgó, olvasó puttó is látható, az előtte fatönkön üldögélő, kígyós-botot tartó is. A háttér egyértelműen különböző, és eggyel több puttó népesíti be a jelenetet, de az alapmotívum és a figurák elrendezése mégis nagyon hasonló.

Végezetül egy Bécsben, a Trattner-féle nyomdában kinyomtatott kötet címlap-, illetve fejezetkezdő vignettáit mutatom be, amelyek egészen rendkívülinek mondhatók a maguk nemében, hiszen valamennyi fejezet a tartalmával harmonizáló tematikájú miniatűrrel kezdődik, némelyiknek a végén is található díszítés. Giovanni Alessandro Brambilla: „*Chirurgisch-praktische Abhandlung von der Phlegmone und ihren Ausgängen*” c., 1775-ben megjelent művéről van szó.

A címlapon (23. ábra) a középpontban ismét Hügieiát látjuk, egyik kezében könyv, a másikban a már megismert mutató pálcát. Az egyik puttó a boncolásra előkészülve vonja le a leplet egy tetemről. A másik puttó könyvbe mélyed, társa gyógyszeres edényeket tart kezében.

Két gyógyszerkészítéssel kapcsolatba hozható miniatűr is van a kötetben. Az egyik (24. ábra) a kígyóméreg gyűjtésének műveletét ábrázolta a metsző. A másik képecskén (25. ábra) már a gyógyszer lepárlásának műveletét látjuk.

Elsősegélynyújtást mutat be a következő (26. ábra) kép, a háttérben az égő ház, ahol feltehetően megsérült az ápolásra szoruló puttó.

Szintén balesettel kapcsolatos a következő metszet is (27. ábra) ahol egy sérült kezét kell fertőtleníteni és kötéssel ellátni. Az előtérben a gyógyszeres tégely és sebészeti olló.

Nem hiányozhatott természetesen az érvágás ábrázolása sem (28. ábra), amely az egyik leggyakoribb gyógy Módnak számított.

A hasvízkór sebészeti terápiáját látjuk ezen a képen (29. ábra).

Végezetül pedig egy betegszoba képét, a beteg körül ténykedő ápoló személyzetet örökítette meg a művész (30. ábra).

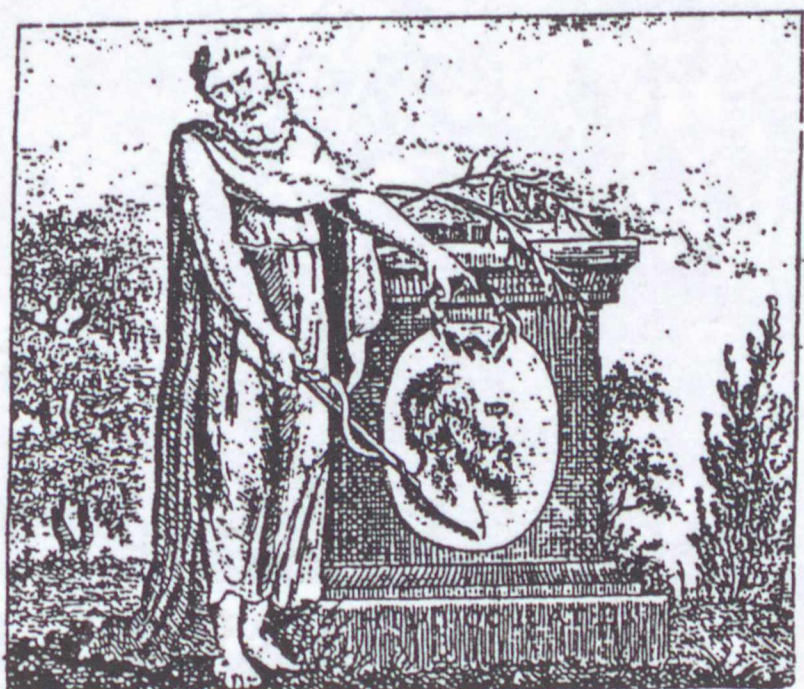
Felkelti az érdeklődést, hogy ki is lehetett a metszeteket készítő művész, találunk-e rá vonatkozó utalást, amelynek alapján azonosítani lehet a személyét. Jelen esetben a miniatűrök egy részén „**J. G. Janota**” szignó olvasható. A művészeti lexikon tanúsága szerint Johann Georg Janota (1747-1780) cseh származású, Bécsben élő és tevékenykedő művészről van szó, aki korának jelentős rézmetszője volt. Egy gazdag mecénás (Lichtenstein hercege) anyagi támogatásával Itáliában tanult, majd Bécsben telepedett le. Az Akadémia hamarosan tagjai közé választotta. Metszeteit rendkívüli finomsággal, aprólékos gondnal készítette, ennek alapján igen szép, művészi értékű nyomatokat lehetett előállítani. Leghíresebb metszetei közé tartozik a II. Józsefről és Miksa kölni hercegről készített portréja, de a Lichtensteinben őrzött képgyűjtemény számtalan híres darabjáról készített rézkarc technikával másolatot, többek között Leonardo és Rembrandt festményeiről.

Befejezésül egy gondolat erejéig arról, hogy miért nincs a bemutatott illusztrációk között magyar kiadványból származó. Egyszerű a válasz: a Magyarországon megjelent köteteket anyagi okok miatt sokkal puritánabb, egyszerűbb külsővel tudták csak előállítani. A díszesebb rézkarc illusztráció csak a nagyszombati jezsuita nyomda termékeire volt jellemző, elsősorban az egyházi témájú kötetekre. Önálló műfajként is főként különféle szentképeket készítettek rézkarc-technikával.

IRODALOM:

1. *Drescher Pál*: A rézmetszettel díszített könyv. Budapest, Magyar Bibliofil Társaság, 1937.
2. *Schottenloher Karl*: Bücher bewegten die Welt. Bd.2. Stuttgart, Hiersemann, 1968.
3. *Tevan Andor*: A könyv évezredes útja. Budapest, Gondolat, 1973.
4. *Thieme, Ulrich-Becker, Felix*: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler... Bd.16. Leipzig, Seemann, 1925. p. 293.
4. *Várkonyi Nándor*: Az írás és a könyv története. Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2001.

TASCHENBUCH
FÜR
ANGEHENDE PRAKTISCHE ÄRZTE.

ZWEITER THEIL.

Zweite durchaus vermehrte Auflage.

LEIPZIG,
bei Johann Ambrosius Barth.
1798.

1. ábra

FASCICULUS
SECUNDUS 384
OPERUM MINORUM
MEDICORUM
ET
DISSERTATIONUM.

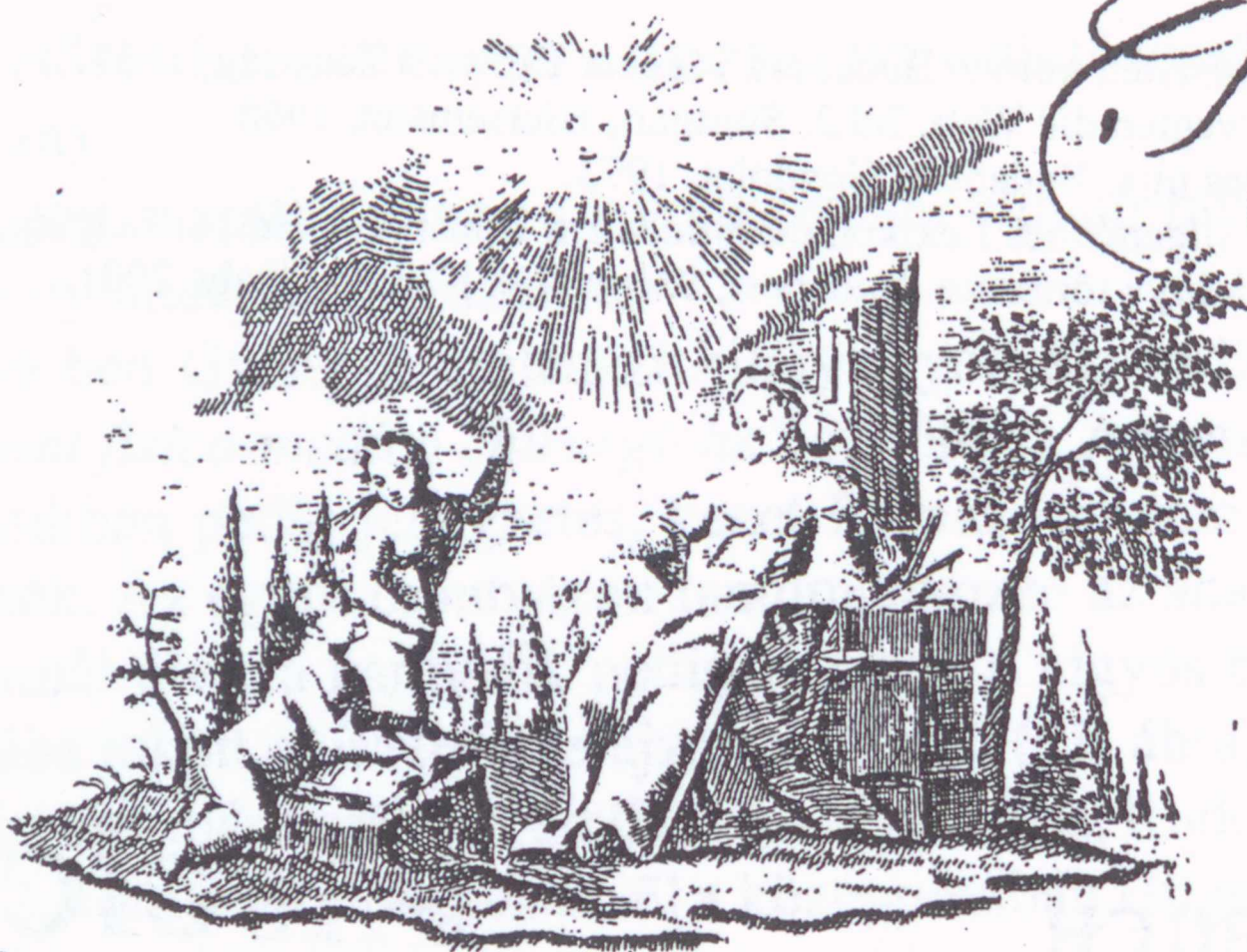
COLLEGIT, RECENSUIT, EDIDIT
FRANCISCUS XAV. DE WASSERBERG.

Stephán Lajos

VINDOBONÆ,
TYPIS JO. THOMÆ NOB. DE TRATTNERN,
SAC. CÆS. REG. AULÆ TYPOGRAPHI ET BIBLIOP.
MDCCLXXV.

2. ábra

P A T A V I I,
M D C C L X V.

S U M P T I B U S R E M O N D I N I A N I E.
S U P E R I O R U M P E R M I S S U, A C P R I V I L E G I O.

3. ábra

August Gottlieb Richter's,

der Arzneywissenschaft und Weltweisheit Doktors,
Königlichen Majestät von Großbritannien Leibarztes und Hofraths, der protei-
schen Arzneywissenschaft und Wundarzneykunst ordentlichen öffentlichen Lehrers auf
der Universität zu Göttingen, des Collegiums der Wundärzte baselst Präses, Direc-
tors des öffentlichen Hospitals, des Fürstenthums Göttingen Physicus, Mitglieds
der Königl. Göttingischen und Königl. Schwedischen Akademie der Wissenschaften,
wie auch der medicinischen Societät zu Kopenhagen
und des Collegiums der Aerzte zu Edinburgh

Anfangsaründe

der

Wundarzneykunst.

Vierter Band.

Mit fünf Kupfern.

M J E N,

gedruckt bey Johann Thomas Edlen von Trattnern,
k. k. Königl. Hofbuchdrucker und Buchhändler.

1798.

4. ábra

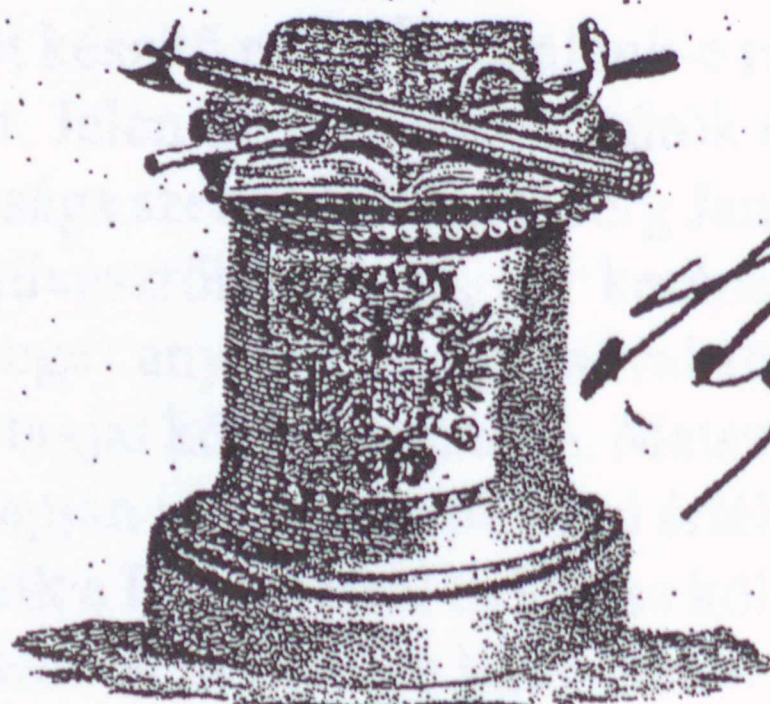
Lexikon
der
K. K. MEDIZINALGESEZE

bearbeitet
von
Johann Dionis Iohn

mit einer Vorrede

von
E. G. Baldinger

St. Hochfürstl. Durchlaucht des regierenden Herrn
Landgrafen zu Hessen-Cassel Wilhelm des IX.
geheimen Rathw. d. h. h. Leibarzt der medicin.
Facultät zu Marburg Professor primar etc.

Dritter Theil.

Prag
bei Johann Gottfried Calve 1790.

5. ábra

Herrn Percival Pott,
Mitglieds der königlichen Gesellschaft in London, und
ältesten Oberwundarzten bey dem St. Bartholomäus
Spital;

Abhandlung
von der
M a s t d a r m f i s t e l.

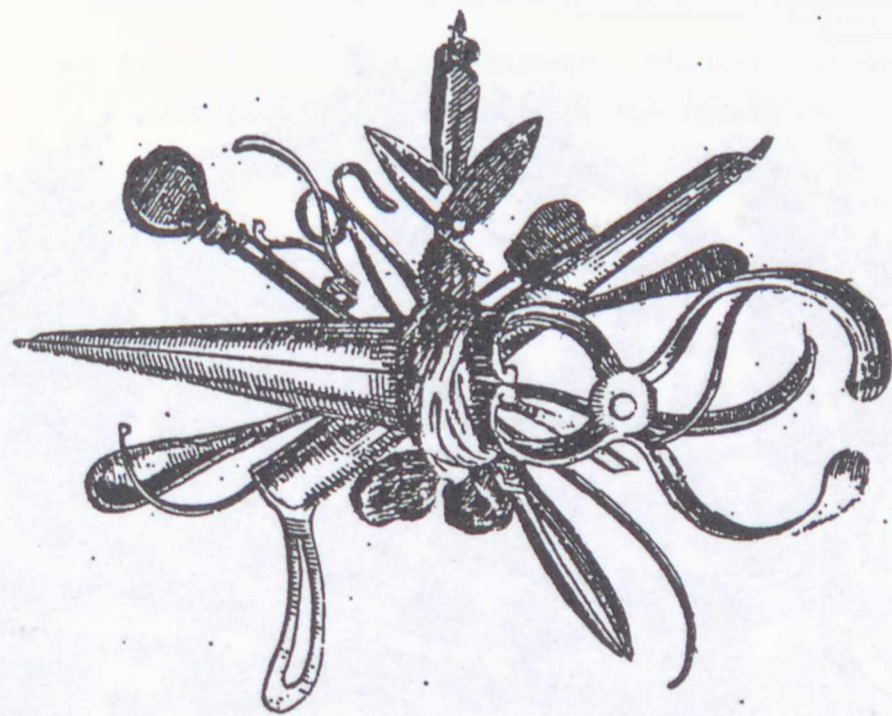
aus dem Englischen übersetzt
von

Joseph Jakob Plenck,
Meistern der Wundarzney und der Geburtshülfe.

W J E N,
In Verlag der Friedrich Bernhardschen Handlung,
MDCCLXVIII.

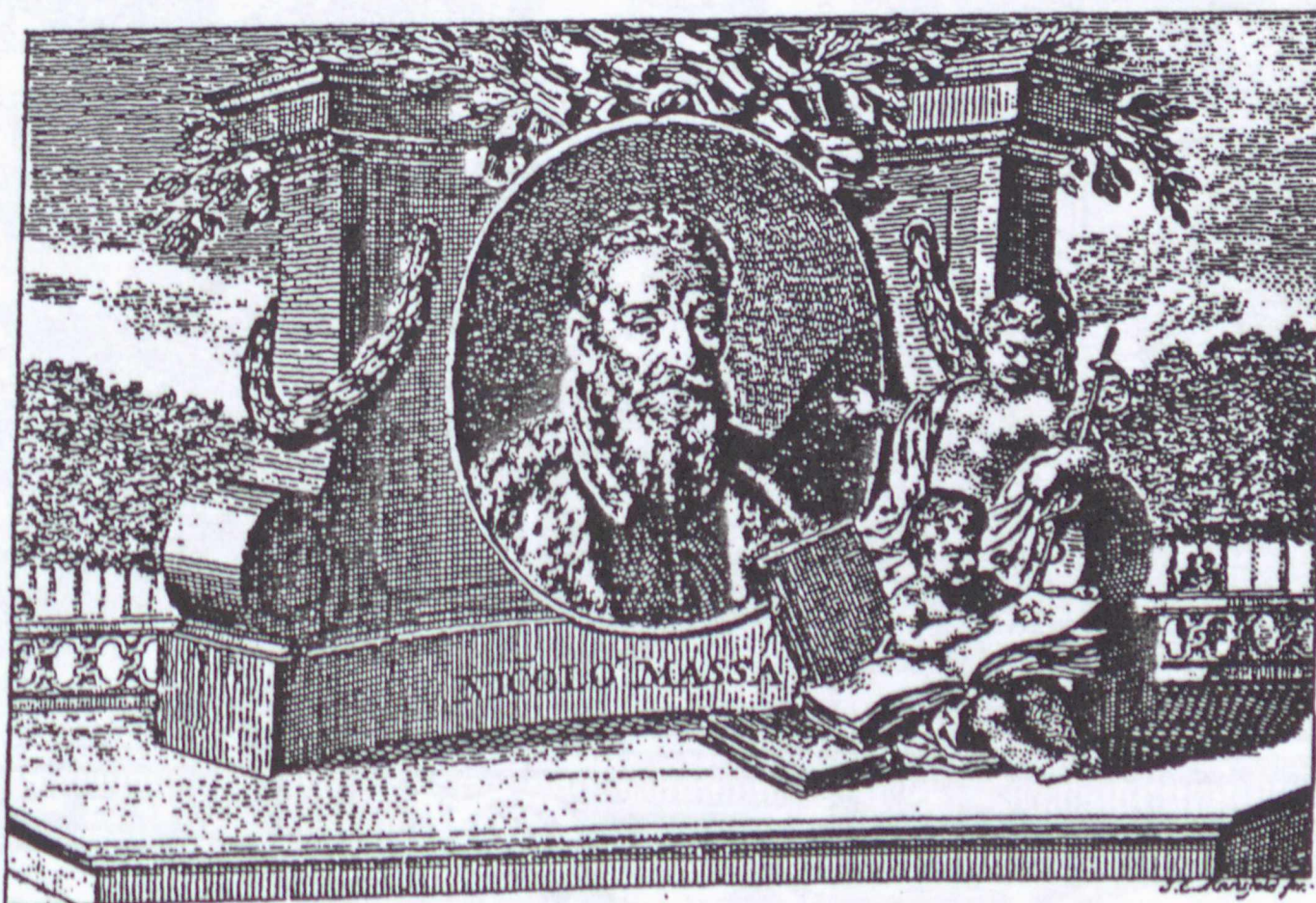
6. ábra

7. ábra

8. ábra

9. ábra

10. ábra

11. ábra

LETTRE
DE
MONS. PALLUCCI...,
A
MONS. DE HUMELAUER,
MÉDECIN DE LEURS MAJESTÉS
IMPÉRIALES, &c.

SUR
LA CURE
DE LA
PIERRE.

Société
Médico-Physique
de Budeus.

Opinionum commenta delet dies, naturæ
judicia confirmat.

Cic. de nat. Deo.

V I E N N E,
CHEZ JEAN-THOMAS TRATTNER,
LIBR. ET IMPRIM. DE LA COUR.

MDCCLXIV.

12. ábra

C. Eisen del.

P. F. Tardieu sc.

13. ábra

Joseph Jakob Plenck,
Der Chirurgie Doktor, der Anatomie, Chirurgie und der
Geburtshilfe kais. k. ö. ordentlichen und öffentlichen
Lehrers auf der Universität zu Wien.

Materia Chirurgica

über
Lehre
von den Wirkungen
der
in der Wundarznei gebräuchlichen
Heilmittel.

Dritte verbesserte Auflage.

Wien,

In der Gräfferischen Buchhandlung, 1790.

14. ábra

Joseph Jakob Plenck
der Chirurgie Doktor, der Anatomie, Chirurgie und der
Geburtshilfe kais. k. ö. ordentlichen und öffentlichen
Lehrern auf der Universität zu Wien

Lehrfäße

der praktischen
Wundarzneiwissenschaft.

Zum Gebrauche seiner Zuhörer.

Zweite verbesserte Auflage.

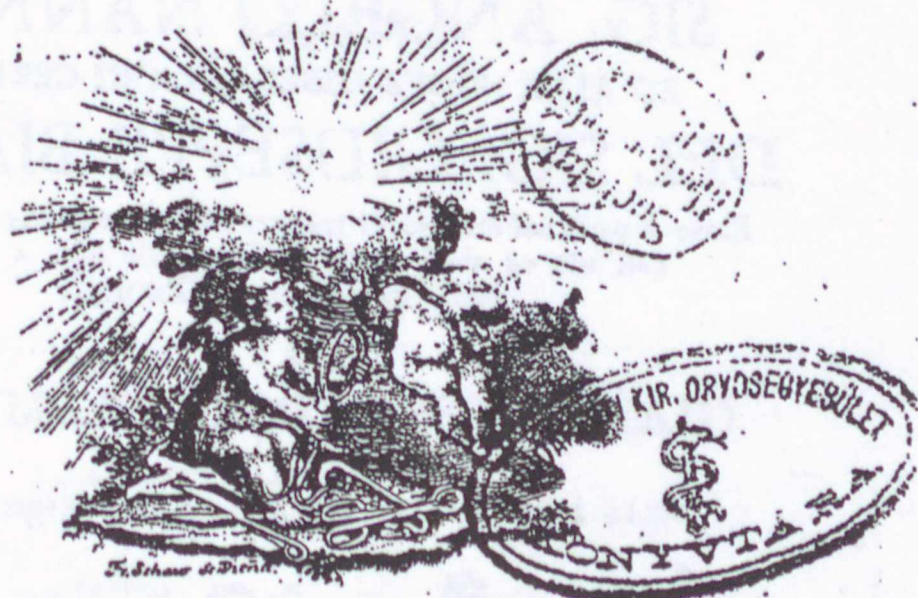

Wien,
bey Rudolph Gräffer.
1780.

15. ábra

Joseph Jakob Plenck's
der Chirurgie Doktor, öffentlicher, ordentlicher Lehrer der
Chemie und Botanik an der medicinisch-chirurgisch-Josephi-
nischen Militärschule, Direktor der Feldapotheken, und
Feldstabschirurgus.

Anfangsgründe der Geburtshilfe.

U Vierte verbesserte Auflage. J

Wien,
bey Rudolph Gräffer 1786.

16. ábra

Joseph Jakob Plenck's
Chemie Doktor, der Chemie und Pflanzenkunde öffentl.
ordentlicher Lehrer an der k. k. medicinisch-chirurgisch-
Josephinischen Militärschule, beständiger Sekretär, Do-
zent der Feldapotheken- und Feldstabschirurgus.

Eiser-Umriss

Bergliederungskunst

des
menschlichen Leibes,
zum
Gebrauche bey Vorlesungen.

Aus dem Lateinischen übersezt.

Zweite verbesserte Auflage.

Wien,
bey Rudolph Gräffer, und Compagnie. 1788.

17. ábra

Der Arzt.

Eine
medizinische Wochenschrift.
von
D. Johann August Unzer.

Neueste von dem Verfasser verbesserte und viel vermehrte Ausgabe.

Sechster Band.
Mit Churfürstl. Sächsis. Privilegio.
Hamburg Lüneburg und Leipzig,
verlegt Gottlieb Christian Berth. 1769.

18. ábra

Der Arzt.

Eine
medizinische Wochenschrift.

Erster Theil.

Dritte Auflage.

Hamburg
bey sel. G. E. Grund

19. ábra

Der Arzt.

Eine
medizinische Wochenschrift.
von
D. Johann August Unzer.

Neueste von dem Verfasser verbesserte und viel vermehrte Ausgabe.

Fünfter Band.
Mit Churfürstl. Sächsis. Privilegio.
Hamburg Lüneburg und Leipzig,
verlegt Gottlieb Christian Berth. 1769.

20. ábra

189 RIFLESSIONI FISICO-MEDICO-CHIRURGICHE

In Risposta ad una Lettera del Cerusico

SIG. ANGELO NANNONI
ED ALLE NUOVE OSSERVAZIONI CERUSICHE
DEL SIG. GIUSEPPE BIANCHI

Dove si parla del metodo di trattare diverse malattie Chirurgiche,
dell' uso ed abuso della Posca, delle fila, e di altri
punti importanti di Chirurgia

DI
GIAN-ALESSANDRO BRAMBILLA

CHIRURGO DELLA PERSONA
DELLE LORO MAESTA' IMPERIALI REALI APOSTOLICHE

In Milano. (1769.) Appresso Giuseppe Galeazzi Regio Stampatore.
Con licenza de' Superiori.

21. ábra

Johann Hunčovský,

Der Chirurgie Doktor, und an der k. k. Josephinischen medizinisch-chirurgischen Akademie zu Wien öffentlicher Lehrer, d. P. Wundarzt, Feigheabschirger, und der k. k. Akademie der Chirurgie zu Paris, wie auch der Akademien der schönen Wissenschaften zu Montpellier und Bordeaux korrespondirenden Mitglieds.

Anweisung
zu
chirurgischen Operationen.
Für
seine Vorlesungen bestimmt.

Zweite vermehrte und verbesserte Auflage.

Wien, bey Rudolph Gräffer und Compagnie, 1787.

22. ábra

24. ábra

26. ábra

Johann Alexander Brambilla,
Ihro kaiserl. königl. apostolischen Majestäten k. k.
Leibwundarzte, und der Akademie der Wissen-
schaften zu Bononien Mitglieds.

Chirurgisch = praktische
Abhandlung

von der
Phlegmone und ihren Ausgängen.

Zweiter Theil.

Aus dem Italienischen überseht von J. G. P.

W I E N,

gedruckt bey Joh. Thomas Edlen von Trattnern,
kaiserl. königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern.

1 7 7 5.

23. ábra

25. ábra

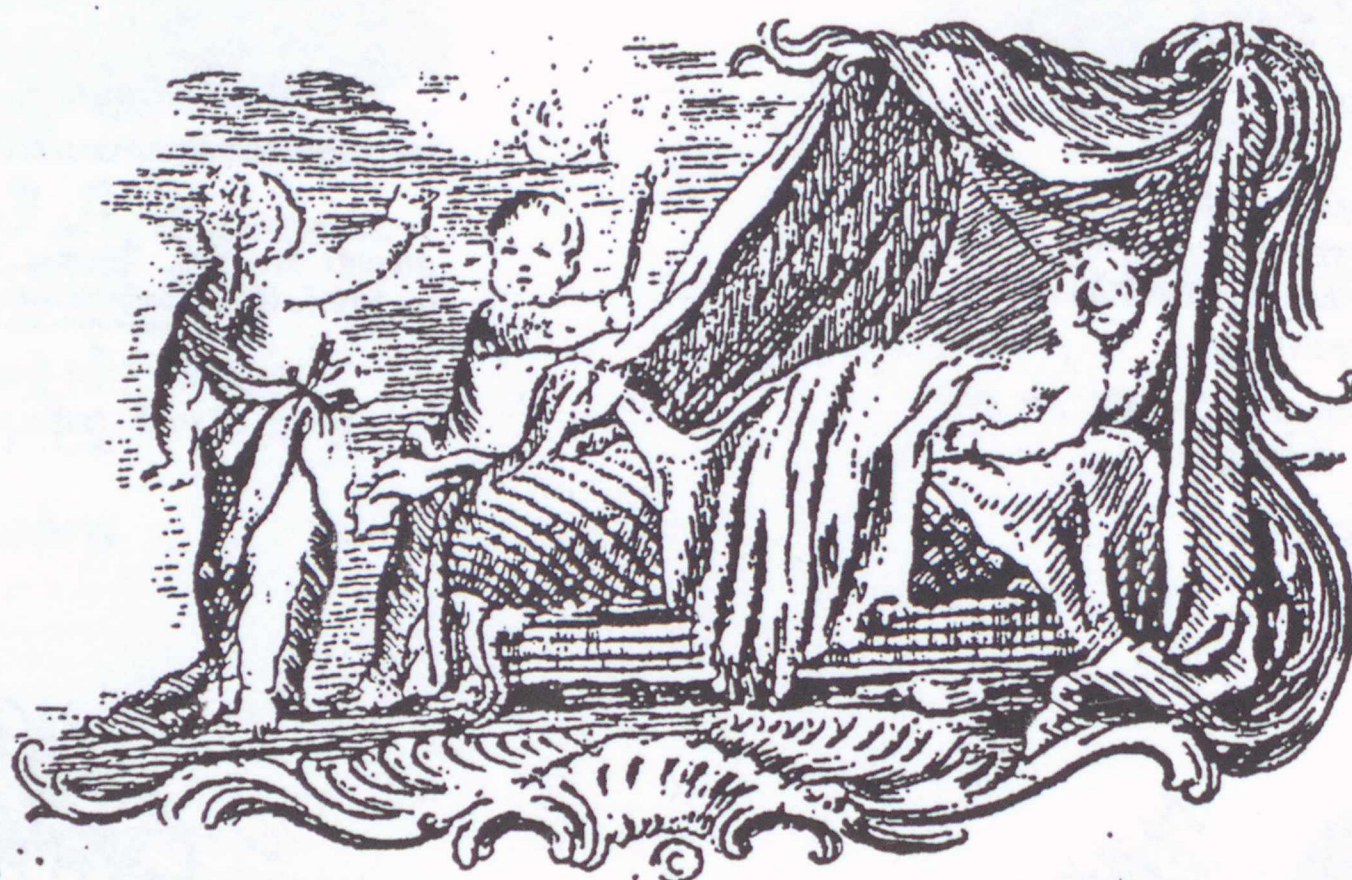
27. ábra

28. ábra

29. ábra

30. ábra